

УДК 347.191

<https://orcid.org/0000-0003-0347-5872>

Трофименко Дар'я Сергіївна
доцент кафедри правового регулювання економіки Харківського
національного економічного
університету імені Семена Кузнеця,
головний спеціаліст Східного МТВ АМКУ,
кандидат юридичних наук
trofimenko1803@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

З перших днів військової агресії російської федерації та введення воєнного стану в Україні перед українським бізнесом, який перебував в зоні бойових дій, постало нагальне питання виживання. Реагуючи на критичну ситуацію щодо становища підприємств на сході країни, українським урядом було вжито ряд заходів, серед яких - запровадження державної програми релокації підприємств, тобто перенесення їх у більш безпечну зону. Переміщення підприємств здійснювалося в один з 9 регіонів країни: Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську, Хмельницьку, Чернівецьку, Вінницьку, Волинську та Рівненську області. За рік від початку воєнного вторгнення в Україну в межах дії даної програми з небезпечних регіонів було релоковано понад 800 підприємств.

Державна програма релокації бізнесу була запроваджена на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2022 № 46-р «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення в разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію», який затверджено план заходів релокації підприємств.

Релокація підприємств як соціально-правове явище, яке було зумовлене необхідністю збереження можливості роботи підприємства та повноцінного його функціонування та пов'язане з перенесенням місця фізичного розташування потужностей підприємства з місця постійної дислокації повністю або частково, у правовому вимірі мало свої логічні наслідки для юридичних осіб.

Вбачається, що один із таких наслідків переміщення підприємств є безпосередня зміна їх місцезнаходження. Разом із тим, зміна фактичного місця ведення підприємницької діяльності, місцезнаходження виробничих потужностей, офісів, органів керування юридичними особами не зумовили масового здійснення юридичними особами реєстраційних дій щодо внесення змін до відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР) стосовно місцезнаходження юридичних осіб.

В цьому аспекті цікавим видається короткий екскурс до чинного законодавства, яким врегульовано питання визначення місцезнаходження юридичної особи. Так, згідно зі ст. 93 Цивільного кодексу України місцезнаходженням юридичної особи визнається фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку. Із законодавчої дефініції слідує дві складові місцезнаходження юридичної особи: фактичне місце ведення нею діяльності; розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління та обліку [1, с. 599].

За результатами системного аналізу законодавства виокремлюється кілька смислових значень терміна «місцезнаходження»: 1) як територія держави. Наприклад, особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи (ч. 1 ст. 25 ЗУ «Про міжнародне приватне право»); 2) у значенні адміністративно-територіальної одиниці. Загальні збори акціонерів проводяться на території України, в межах населеного пункту за місцезнаходженням товариства (ч. 3 ст. 25 ЗУ «Про акціонерні товариства»); 3) як розташування певного приміщення. Наприклад, місцезнаходження включає країну, поштовий індекс, найменування населеного пункту, району, області, найменування вулиці, номер будинку, квартири [2, с. 10].

Незважаючи на те, що частиною першою ст. 88 Цивільного кодексу України, частиною другою і четвертою ст. 57 Господарського кодексу України не вимагається вказівка на місцезнаходження юридичної особи в її установчих документах, однак в ЄДР, відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», мають міститися відомості щодо юридичної особи, зокрема, про її місцезнаходження. Відповідно до частини першої вищезазначеної статті Закону відомості про юридичну особу включаються до ЄДР шляхом внесення записів на підставі відомостей з відповідних реєстраційних карток та відомостей, що надаються юридичними особами державному реєстратору.

При цьому, положеннями пп. 16.1.11 п. 16.1 ст. 16 Податкового кодексу України на платника податків покладається обов'язок повідомляти контролюючі органи про зміну місцезнаходження юридичної особи та зміну місця проживання фізичної особи – підприємця.

Вбачається, що наразі законодавцем сформовано масив законодавчих норм стосовно обов'язку надання відомостей юридичними особами щодо їх місцезнаходження до відповідних державних органів. Такий підхід є зваженим та належним, адже місцезнаходження юридичної особи як засіб її індивідуалізації відіграє важливу роль від моменту створення юридичної особи до припинення її діяльності: за місцезнаходженням юридичної особи визначається місце виконання зобов'язань (ст. 532 Цивільного кодексу України), укладання договорів (ст. 647 Цивільного кодексу України), місцезнаходження юридичної особи використовується для визначення підсудності цивільних справ (ч. 2 ст. 27 Цивільного процесуального кодексу України), господарських справ (ст. 27 Господарського процесуального кодексу України), адміністративних справ (ст. 26 Кодексу про адміністративне судочинство України), податкової адреси (ст. 45.2 Податкового кодексу України) [2, с. 7], [1, с. 560] тощо. Фактичне місцезнаходження юридичної особи за вказаною нею адресою є одним із найбільш важливих факторів, що свідчать про дотримання суб'єктом цивільного обороту вимог законодавства, доказом його реальної роботи, а не фіктивної [3, с. 168].

Разом із тим системний аналіз чинного законодавства дозволяє виявити певні прогалини щодо врегулювання проблемних питань, які пов'язані з відсутністю юридичної особи за її місцезнаходженням, визначеним в ЄДР.

Так, норми Податкового кодексу України (пп. «ж» 184.1 та 184.2 ст. 184) визначають, що наявність запису про відсутність юридичної особи або фізичної особи за її місцезнаходженням (місцем проживання) або запис про відсутність підтвердження відомостей про юридичну особу в ЄДР є однією з причин анулювання реєстрації платника податку на додану вартість, яка проводиться шляхом виключення з реєстру платників податку за самостійним рішенням відповідного контролюючого органу. Натомість, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» не містить норм щодо відповідальності за відсутності юридичної особи за її місцезнаходженням, яке вказане в ЄДР.

Не зважаючи на те, що Цивільний кодексу України містить положення (ст. 110), згідно з якими юридична особа ліквідується за рішенням суду про ліквідацію через допущені при створенні юридичної особи порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади, законодавство не передбачає конкретних підстав для примусової ліквідації юридичних осіб.

Тенденція зміни фактичного місцезнаходження підприємств, що активно мало місце у 2022 році, на сьогоднішній день створило передумови для можливих зловживань з боку юридичних осіб. Без належного внесення змін до ЄДР відомостей щодо свого місцезнаходження державні органи втрачають належну комунікацію з юридичними особами, можливість своєчасного реагування на вчинені порушення при здійсненні підприємницької діяльності. Таким чином, релокацію можна розглядати як інструмент підтримки бізнесу в кризових умовах, але й як потужне поле для маневрів з боку недоброчесних підприємців.

Список використаних джерел:

1. Спасибо-Фатеева І. В. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Том 1. Загальні положення. Харків : ЕКУС, 2020. 928 с.

2. Давидова Наталія. Місцезнаходження юридичної особи: національний та міжнародний вимір. Університетські наукові записки. 2022. № 3 (87). С. 5-13.

3. Дорошенко Л. М. Правові наслідки відсутності юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків. 2017. С. 168-171.